Aqrinta Wadahadalka: Lahaanshaha Wada sheekeysiga Ku saabsan Buuggaagta

Ka timid Jessica Sidler Folsom, Ph.D.
Caawiyaha Saynisyahanka Cilmi baarista, Iowa Xarunta Cilmi baarista Aqrinta

Waaladiinta iyo macalimiinta waxay u egtahay ku dhawaadkii in caalami ahaan ogolaatay muhiimka u aqrinta carruurta. Xittaa dhaqaatiirta carruurta iyo isbitaalada ayaa ku dhiirogeliyo. Si kastaba, kor u aqrinta waxay yeelan kartaa qiyamka waxbarashada badelkii u adeegida sida howsha buuxiyaha ka hor waqtiga jiifka ama qadada.

Way sahlantahay in si sahlan loogu qaaato buug iska faalaha, u aqrisid, iyo laga yaabo dhoor su'aalood dhammaadka sheekada iyada oo aan la siinin afkaar badan ee doorashada buugga ama ujeedada sheekada aqrinta. Laga yaabo inay tahay dooqa canuga, ama ay tahay kaliya xaquuqda lagu dheereynayo waqtiga loo qoondeeyay. Laga yaabo haddii ay la ekaato maadada fasalka ee isbuuca. Si kastaba, kuwaan tusaalooyinka ay dadka weyn jaheeyaan. Dadka weyn ayaa doorto buugga, aqriyaa sheekada, oo weydiiyaa su'aalaha ama u hogaamisaa wada hadalka.

Badelka aad uga qeybgalinayo oo wax soo saarka leh waa is dhaxgalka aqrinta ama aqrinta wadada hadalka. Wadahadalka aqrinta waxay ku lug leedahay qofka weyn iyo canuga ee la leh wadahadal agagaarka qoraalka ay aqrinayaan. Wadasheekeysigooda waxaa ku jira qeexida erayada, sare u qaadida aqoonta hadalka, soo badnhigida qeybaha sheekadang, iyo hormarinta xirfadaha hadalka.

Markii waaladiinta iyo macalimiinta si ku haboon u qorsheeyaan oo u fulliyaan wadahadalka aqrinta, cilmi baarista waxay soo jeedisaa inay si gaar ah u saameyn karto hormarinta xirfadaha sida wacyigelinta daabacaada, luuqada hadalka, iyo fahamka. Mida ugu muhiimsan waxay caawisaa, nooca sida aqriyayaasha wanaagsan u moodaan qoraalka iyaga oo aqrinayo. Faa'idooyinka wadahadalka aqrinta looguma talo galin kaliya carruurta yar. In kastoo fikrada ay ka soo jeedo sawirka buugga aqrinta ee bartayaasha hore (Whitehurst et al., 1988), hay'ada balaaran ee cilmi baarista wuxuu sababay isticmaalkooda ee da'yaha kale iyo dadka oo ay ku jiraan ardayda qaba curyaannimada (Maxaa U shaqeeyo Nadiifinta guriga, 2010), aqriyayaasha

©IOWA READING RESEARCH CENTER 2017

dhibaatoonayo (Swanson et al., 2011), iyo ardayda luuqada Ingiriiska (Brannon & Dauksas, 2014).

Heerarka Kala duwan ee Su'aalaha ee Wadahadalka Aqrinta

Fullinta dhaqanka ah ee wadahadalka aqrinta wuxuu ku lugleeyahay aqrin lagu celceliyay iyo isdhaxgalida agagaarka sadex heerar ee su'aalaha (Flynn, 2011).

- **Heerka 1** su'aalaha waa aasaaska "wh" nooca su'aalaha ee diirada saarayo waxa isla markiiba la arki karo (ama lagu aqrin karo) qoraalka. Heerka 1 sidoo kale waxaa ku jiro bandhigida erayo cusub. Tusaale ahaan, iyada oo la tilmaamayo sawirka, aqriyaha qofka weyn wuxuu ku weydiin karaa, "Nooca cagta ee xayawaankaan leeyahay?" Halkaan qofka weyn wuxuu raadinayaa jawaab gaar ah, sax ah ee lagu balaarinayo erayada hadalka canuga.
- **Heerka 2** su'aalaha waa furan-dhammaad leh oo waxaa loo isticmaalaa in lagu weydiiyo jawaabta canuga. Tusaale ahaan, aqriyaha qofka weyn wuxuu ku weydiin karaa, "Waxa ku dhacayo qeybtaan ee sheekada?" Halkaan qofka weyn wuxuu isku dayayaa inuu ku dhiirogeliyo canuga inuu wadaago ama ay ku fakareyso wax ku saabsan ama samey micnooyin qoraalka ka imaanayo.
- **Heerka 3** su'aalaha aad ayay ugu hormarsanyihiin oo soo bandhigaan afkaaraha ay wadato iyo qeybaha sheekada. Tusaale ahaan, aqriyaha qofka weyn wuxuu ku weydiin karaa, "Qofka ahaa sifada ugu weyn iyo sida uu dareemo?" Tani sidoo kale waxaa ku jiri karo su'aalaha ka fogeeyo ardayga qoraalka oo ku xiro sheekada noloshooda gaarka ah. Tusaale ahaan, "Sidee ayaad dareemi laheyd haddii taasi ay kugu dhacdo?"

Kala duwanaanshaha U dhaxeeyo Qaababka Saxda ah iyo Qaababka Qaldan ee Lagu isticmaalayo Wadahadalka Aqrinta

Aqrinta wadahadalka...

- **Ma ahan** "macalinka inuu aqriyo, ardayga dhageysto"
- **Ma ahan** macalinka hogaamiyo
- **Ma ku** xadeysno qoraalka sheekada ee leh su'aalaha iyo wadahadalada ee dhammaadka
- **Ma ahan** kaliya canug walboo yar

Aqrinta wadahadalka...

- **Waa** isdhaxgalka
- **Waa** xudunta ardayga
- **Waxaa** lagu sameeyay sheekada iyo qoraalka sharaxan ee leh su'aalaha iyo wadahadalada oo dhan
- **Waa** howl u baahan qorsheyn taxadaran
- **Waa** ardayda oo heerera walba ah

Inkastoo dhoor xeeladood ay ka jirto oo lagu fududeynayo sadexda heerar ee su'aalaha ee aqrinta wadahadalka, labada ugu caansan waxaa lagu garanayaa magaca gaaban CROWD iyo PEER. Labadaba waxaa lagu daboolay boorarka balooga hore ee

IRRC, iyo boorkaan wuxuu balaarinayaa labo xeeladood oo bixinayaa illo kale ee lagu caawinayo qorsheynta howsha wadahadalka aqrinta.

Lagu daboolayo Heerarka Su'aalo Kala duwan iyo CROWD

CROWD waxaa loo isticmaalaa inuu xasuusiyo noocyada su'aalaha la weydiinayo: **dh**ameystirka, **s**oo celinta, **f**uran-dhammaado, "**i**yo" su'aalaha, iyo **k**ala fogeynta. Kordhinta CROWD waa CROWD-HS, kaas oo loo isticmaalo in lagu dhiirogeliyo dhiirogelinada fog ee la xiriirto **g**uriga iyo **d**ugsiga. Halkaan waa tusaalaha su'aalaha CROWD-HS ee sheekada aadka loo garanayo *ee Sadex Doofaar ee Yar*.

Dhameystirka su'aasha: "Waan' afuufayaa, iyo waan jiidayaa, iyo waan sameynayaa __________ ___________ _________ ___________."

Jawaab: Ku afuuf gurigaaga halkaan.

Xasuuso su'aalaha: Guryahee ayuu Yeyga Xun ee Weyn afuufi waayay?

Jawaab: Midka ka sameysan bulkeetiga.

Su'aalaha **f**uran-dhammaado: Maxaad ugu maleysay inuu doofaarkii ugu horeeyay ku dhistay gurigiisa cowska?

Jawaab: Waxay aheyd midka ugu fudud ee la dhiso. Wuu caajis badnaa.

Su'aasha "**W**h": Xayawaan noocee ayaa daba joogay doofaarada?
Jawaab: Yeey.

Kas fog: Siee ayaad u maleysay in doofaarada u dhaceen markii yeyga isku dayay inuu qabto?

Jawaab: (Jawaabaha way kala duwanaanayaan.) Cabsaday, xanaaqay, murgooday.

Su'aash **g**uriga: Haddii ay tahay inaad dhistid guriga ciyaarta ee guriga, noocee ayaad dhiseysaa?

Jawaab: (Jawaabaha way kala duwanaanayaan.) Geedka guriga, teendhada, culeyska.

Su'aasha **d**ugsiga: Yeyga wuu xoogsheeganayay. Wuxuu rabay sadexda doofaar ee yar. Maxaad sameyn laheyd haddii qof kuugu xoogsheeganayo guriga?

Jawaab: (Jawaabaha way kala duwanaanayaan.) U sheeg macalinka. U sheeg inay joojiyaan. Iska dhaga tir.

Dhahida Wadahadal Badan ee PEER+PA

CROWD-HS caawin ayay kuugu leedahay xasuusashada noocyada su'aalaha ee la weydiinayo, laakin xasuuso in barta ay tahay kobcinta wadahadalka ku saabsan qoraalka, ma ahan ku dhiirogelinta jawaabaha hal eray. PEER (**d**hiirogelinta, **d**abagalka, **k**ordhinta, iyo **k**u celinta) xeelada waxaa loo isticmaali karaa si loogu caawiyo dadka weyn inay ku dhiirogeliyaan jawaabta qotoda dheer. Kordhinta PEER waa PEER+PA, kaas oo loo isticmaalo in lagu soo xasuusiyo qofka weyn inuu ku **a**maano canuga ka qeybgalida wadasheekeysiga oo ku caawiyo canuga **c**odsiga jawaabta si markaas ay micno u yeelato. Qeybahaan waxaa lagu isticmaalaa dhinaca wadahadalka ee canuga. Waa tusaalaha lagu isticmaalayo PEER+PA iyo mid ka mid ah kuwa kore su'aalaha CROWD-HS:

Ku dhiirogeli canuga inuu wax ka dhaho buugga.

> Qofka weyn: Xayawaan noocee ayaa daba joogay sadexda doofaar ee yar?
> *Canuga: Yeey.*

Dabagal jawaabta canuga.

> Qofka weyn wuxuu u moodaa inuu shaqsi ahaan, "Haa, wuxuu ahaa yeyda, laakin waxaa ku dari karnaa wax badan jawaabtaas."

Kordhiyaa jawaabta canuga.

> Qofka weyn: Haa, wuxuu ahaa doofaar, yey xun!

Ku celi dhiirogelinta.

> Qofka weyn: Xayawaan noocee ayaa daba joogay sadexda doofaar ee yar?
> *Canuga: Doofaar, yey xun!*

Amaaan iyo **I**sticmaal Jawaabta canuga.

> Qofka weyn: Taasi waa sax! Yeyda xun ee weyn wuxuu dabajoogay sadexda doofaar ee yar. Shaqo wanaagsan xasuusashada sheekada! Sidee ayaad u dareemi laheyd haddii aad aragtid yey xun oo weyn?
> *Canuga: (Jawaabaha way kala duwanaanayaan.) Waan ka baqi lahaa oo ka ordi lahaa.*

Ku Barida Eray bixinta Dhinaca Aqrinta Wadahadalka

Xasuusinta ee hadafka muhiimka ah ee aqrinta wadahadalka waa kordhinta xirfdaha luuqada afka ee ardayga, gaar ahaan eray bixinta. Hal qaab ee lagu sameeyo midaan waa ka qeybgalinta howlaha horay u aqrinta ee lagu barayo eray bixinada ugu

muhiimsan. Sida ay jiraan heerarka su'aalaha ee lagu fududeynayo wadahadalka ku saabsan qoraalka, way sahlantahay in laga fakero erayada eray bixinta ee sadex heerar:

- **Heerka 1** erayada waa aasaaska erayada eray bixinta ee ah inay ku jiraan rabitaanka canugaaga iyo bandhiga eray bixinada. Heerka 1 erayada ku jiro sheekada Sadexda Doofaar ee Yar waxaa ku jirayo: guri, door, yeey.
- **Heerka 2** erayada ku dhaco soo noqodka sareeyo ee qoraalada ee isticmaalayaasha luuqada baaluqa ah. Erayadaan waa in loo baraa si loogu caawiyo balaarinta rabitaanka iyo bandhiga eray bixinada ee canuga. Heerka 2 erayga ee sheekada Sadexda Doofaar ee Yar wuxuu noqon karaa kan ugu weyn (qaar ka mid ah noocyada sheekada lagu sharaxay doofaarka ugu horeeyo sida kan ugu weyn sadexda).
- **Heerka 3** erayo waa qeybta gaarka ah iyo sida wanaagsan loo bartay marka loogu baahanyahay aaga tusmada ama xaalada gaarka ah. Erayadaan waxay si yar ugu dhowyihiin inay ku dhacaan sheekada sida Sadexda Doofaar ee Yar. Si kastaba, nooca aadka casriga u ah ee sheekada waxaa ku jiri karo Heerka 3 eray ee qalabka bulkeeti dhigida ee doofaarka afaraad isticmaalay: salaxaha.

Inkastoo qaar ka mid erayada la soo bandhigi karo inta lagu jiro aqrinta wadahadalka, waa muhiim in si taxadar ah loo aqoonsado oo horay loogu baro eray walbo ee haddii kale laga yaabo inuu dhaxgalo fahamka ardayga ee buugga. Aqriyaha qofka weyn wuu aqoonsan karaa Heerka 2 erayo ee caawin u noqon karto fahamka qoraalka hadeer iyo in canuga u dhowyahay inuu isticmaalo ama aqriyo goobaha kale.

Hadeer waxaan ku dabaalaneynaa qeybo, heerar, iyo maraqa alfabeetada, sidaa ayaan kor uga haynaa madaxyadeena biyaha, oo isukeeno dhammaantood, iyo xaqiiqdii ka qeybgalino aqrinta wadahadalka? Sheyga ugu muhiimsan waa in si ku fillan loo diyaariyaa! Tani waxaa ku jirto doorashada qoraal ku haboon ee ku dhiirogeliyo wadahadalka, aqoonsiga eray bixinta si horay loogu baro, ka fakerida su'aalaha CROWD-HS, iyo rajeynta jawaabta canuga oo aad u isticmaali kartid PEER+PA inay balaariso wadahadalka. **Jaheynta Aqrinta Isdhaxgalka** hoose waxaa la gelin karaa buug walba si ay kaaga caawiso qorsheynta eray bixinta iyo su'aalaha aad ku dareysatid. Su'aalaha waa in lagu weydiiyaa dhinaca qoraalka, ma ahan dhammaadka, si markaas aysan u illoobin inay qorto lambarka bogga oo mid walba! Tani waxay kuu fududeyneysaa adiga iyo qof kale si uu u raadiyo diiradaha bilaabayaasha wadashekeysiga iyada oo la fulinayo aqrinta wadahadalka.

Aastaamaha buugga/Gelinada Buugga si ay U gargaarto Aqrinta Wadahadalka

[Daji Sadex jaheynada Aqrinta Isdhaxgalka ee Gelinada Buugga ee Dajisashada]
[Daji Afar Aastaamaha buugga CROWD ee Dajisashada]
[Daji Afar Aastaamaha buugga PEER ee Dajisashada]

Tixraacyada

Brannon, D., & Dauksas, L. (2014). Wax ku oolka aqrinta wadahadalka ee lagu kordhinayo barashada luuqada Ingiriiska ee luuqada muujinta carruurta dugsiga hore. *Cilmi baarista Caalamiga ah ee Waxbarashada Carruurnimada Hore*, *5*, 1-10.

Flynn, K. S. (2011). Hormarinta xirfadaha luuqada afka carruurta oo dhinaca aqrinta wadahadalka: Tilmaamaha lagu fullinayo. *Barida Carruurta Gaarka ah*, *44*, 8-16. doi: 10.1177/004005991104400201

Stephenson, J. (2010). Aqrinta buugga sida qoraalka wax qabadka ee carruurta bilaabeyso inay u isticmaalaan aastaamaha sawirka ee xiriirka. Joornaalka Hormarinta *iyo Curyaannimada Jirka*, *22*, 257-271. doi: 10.1007/s10882-009-9164-6

Swanson, E., Vaughn, S., Wanzek, J., Petscher, Y., Heckert, J., Cavanaugh, C., . . . Tackett, K. (2011). Isku darka waxqabadyada kor u aqri ee natiijada aqrinta hore ee ka midka ah dugsiga hore illaa ardayda fasalka sadexaad ee halista ugu jiro dhibaatooyinka aqrinta. *Joornaalka Barashada Curyaannimada*, *44*, 258-275. doi: 10.1177/0022219410378444 | Maqaal buuxo

Shaqooyinkee ayaa Cadeynayo guriga (2010). *Shaqooyinkee Cadeynayo wargelinta waxqabdka guriga ee waxqabadyada waxbarashada carruurnimada hore ee carruurta curyaanka ah: Aqrinta wadahadalka.* Washington, DC: Machadka Sayniska Waxbarashada. La ga soo dajiyo http://ies.ed.gov/ncee/wwc/InterventionReport/136

Whitehurst, G. J., Falco, F. L., Lonigan, C. J., Fischel, J. E., DeBaryshe, B. D., Valdez-Menchaca, M. C, & Caulfield, M. (1988). Ku dadajinayo hormarka luuqada dhinaca buuga aqrinta sawirka. *Hormarinta Cilmi nafsiga*, *24*, 552-559. doi: 10.1037/0012-1649.24.4.552